

MED KNJIGAMI

K MONOGRAFIJI O SIMONU GREGORČIČU

France Koblar je nedvomno naš najboljši poznavavec pesnika Gregorčiča. Že v opombah h Gregorčičevemu *Zbranemu delu* je izpričal temeljitost in splošno literarnozgodovinsko razgledanost. S knjigo Simon Gregorčič* je sedaj *Zbrano delo* dobilo svoje dopolnilo. Koblar je tu povedal vse tisto, česar mu v omejenem okviru literarnozgodovinskih opomb ni bilo mogoče povedati. Dolgoletna razmišljanja o pesniku je strnil v obširno monografijo in tako ustvaril dojem, kot da mu raziskovanje Gregorčiča in njegovega opusa pomeni življenjsko delo.

Ob graditvi monografije se je avtor naslanjal na literarnozgodovinske metode, ki sta jih pri nas uveljavila France Kidrič in Ivan Prijatelj. Zlasti na poslednjega spominja natančno prikazovanje političnih razmer na Slovenskem v drugi polovici prejšnjega stoletja, kolikor ni ta široki politični okvir tudi posledica nekoliko neurejenega uporabljanja dialektične metode v literarnozgodovinskem pisanju polpretekle dobe. Na uvodnih straneh Koblar to metodo razlaga in opravičuje. Gregorčiča bo skušal prikazati kot človeka in pesnika, razpetega med idiličnim planinskim svetom ter toplim dolinskim jugom; vendar pa se zaveda, da se bo lahko dokopal do objektivne pesnikove podobe le, če jo bo postavil na trdna tla družbenopolitičnih in kulturnih razmer. Ta ugotovitev je sama po sebi pravilna, brez nje si ne moremo zamišljati moderne raziskovalne metode, vprašanje je le, s kolikšno prepričljivostjo zna pisec umetnikovo miselnost in njegovo delo aplicirati na družbene tokove časa. Monografija kaže, kot da bi avtorju pomenil politični okvir od nekod drugod sugerirano nujnost, celo nujno časovno navlako, kot je v uvodu mimogrede imenovano opisovanje razmer, da pa je Gregorčič kot človek in pesnik del Koblarjeve narave same, že skoraj osebnoizpovedni del njegovega literarnozgodovinskega prizadevanja. Nemara je avtor prav zato močnejši tam, kjer govori o Gregorčiču kot človeku in pesniku in glede na politične sile, ki so v tistem času oblikovale slovensko družbo, medtem ko je Gregorčič kot politična osebnost dostikrat prikazan majavo, brez trdnega izhodišča.

Monografija prinaša v prvem delu z naslovom *Pesnikov čas in življenje* bogato gradivo o politični situaciji na Goriškem v Gregorčičevem času. Pesnik je stopal v zrela in najbolj plodna leta ravno takrat, ko sta se okrog njega trdneje oblikovala dva politična tabora: konservativni in liberalni ter istočasno iskala pot do sprave. Po Koblarju je sloga obeh strank na Goriškem rodila tudi pozitivne sadove, in sicer v tem, da so »namesto političnih sporov stopala v ospredje gospodarska vprašanja...« Pri tem je treba poudariti, da se začetek slogaštva na Slovenskem skorajda ujema z začetkom mučne gospodarske krize, ki je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja zadela predvsem kmeta. Zanimivo bi bilo vedeti, koliko so naši najtreznejši politiki v tisti dobi spričo socialne in nacionalne ogroženosti slovenskega življa na Goriškem uvideli nesmiselnost strankarskih preprirov. Morda je to nesmiselnost spoznal prav Gregorčič, ki je navdušeno klical k »spravi«. (Prim. njegova poslanica *Oljkina mladika v*

* France Koblar, Simon Gregorčič. Izdala in založila Slovenska Matica v Ljubljani oktobra 1962. Opremila Miša Bernik.

goriškem *Glasi* 12. marca 1875). Gregorčičeva privrženost slogaštvu ni bila prizadeta niti ob na prvi pogled vidni kulturnopolitični stagnaciji, kakršno je »sprava« prinesla tudi na Goriško, na prvi pogled vidni že s tem, da je hitro upadalo zanimanje za novo društvo »Sloga« v Gorici, okrog katerega naj bi se zbirali stari in mladi, konservativci in liberalci. Pesnikovo slogaštvo je bilo neomajno, imelo pa je najbrž svoj izvor v pesnikovi apolitični naravi in v čustveni zagnanosti v domoljubne ideje, katerih vrednost je postavljajl visoko nad vrednost domačih strankarskih preprirov, končno se v tej apolitičnosti Gregorčič združuje s preprostim slovenskim človekom; temu pa so bila svetovnonazorska trenja med slovenskimi politiki spričo premnogih stanovskih in gospodarskih težav precej tuja. Gregorčičevo prav ljudsko miselnost je ugotovil že Střiburni v svoji študiji o pesniku, kjer je zapisal, da je kmečki stan »edini stan, čigar celotno bedo je pesnik živo občutil in sijajno izrazil«. Pustimo ob strani vprašanje, koliko je ta Gregorčičev ocenjevalec preveč podarjal njegovo kmetstvo, drži vsekakor, da je imel pesnik večji posluh za tegobe malega človeka kot za všečnosti in nevšečnosti veljavnih politikov, kar med drugim dokazujejo tudi njegove pesmi od *Dražbe* do *Delavcem*. Pričakovali bi, da bo Koblar v teh pogledih pesnika natančneje opredelil, vendar se to ni zgodilo. Najprej verjetno ne zato, ker je piscu za konkretne zaključke manjkalo prepričljivih biografskih dokumentov, drugič pa ne zaradi tega, ker avtor išče pesnikovo podobo bolj v množici splošnih družbenozgodovinskih dejstev kot v pesmih samih, ki pa so pri Gregorčiču spričo izrazite osebne izpovednosti primarnega pomena za ontološko spoznavanje pesnika.

Obširno gradivo je Koblar zbral tudi v zvezi z delovanjem Gregorčičevih kritikov po prvem izidu *Poezij I* ter z Mahničevim napadom leta 1884. Politični boj, ki se je razvil med konservativci in liberalci okrog prve Gregorčičeve pesniške zbirke, je v monografiji prav živo opisan. Ta boj je sicer pokazal nekatere slabosti slovenskega značaja: prepirljivost, ozkosrčnost, pripravljenost za osebne napade, bil pa je toliko koristen, kolikor je razčistil estetska načela obeh taborov. Že na tem mestu bi moral avtor o nekaterih vprašanih priti do sklepov, kakor mu jih je nabrana snov naravnost vsiljevala. Na primer: kako je politični spor okoli *Poezij I* načenal pesnikovo življenjsko in umetniško potenco, kako mu je hkrati zorel čut za realistično presojanje političnih razmer in koliko je napadanec iz strankarske neopredeljenosti še segal po višjih človečanskih vzorih. Koblar z zgodovinskega vidika točno prikazuje pesnikov prehod k liberalcem, njegovo sodelovanje pri radikalnem *Slovanu* in prelom z elastičnim *Ljubljanskim Zoonom*, ne dokoplje se pa do kakšnih posebno novih sodb o pesnikovi notranji podobi v zvezi z dogodki po izidu *Poezij I*. Treba je namreč vedeti, da so pesnika v naročje liberalcev potiskali napadi duhovščine, tam je iskal zaščito in jo je tudi našel, navsezadnje pa je revija *Slovan* s Tavčarjem in Hribarjem na čelu radikalno stala na stališču slovenske nacionalnosti, in to dejstvo za Gregorčičevo domoljubnost tudi ni bilo brez pomena. Težko pa bi bilo domnevati, da je pesnik zdaj prepričano stopil v areno slovenskega strankarstva. Zunanja manifestacija namreč ne razkriva vedno pravega bistva. To, kar pogrešamo na tem mestu, deloma najdemo na koncu prvega dela, kjer avtor sintetično opisuje pesnikovo osebnost. Tu dokaj prepričljivo podaja Gregorčičevo podobo, a s pesnikom vred še preveč niha med dvema skrajnima političnima taboroma oziroma skuša Gregorčičevo političnost definirati. Danes bi težko pritrdili Mahniču, ki je pesnika označeval kot katoliškega liberalca, težko

pa bi pritegnili tudi Koblarju, po katerem naj bi bil Gregorčič liberalni konservativec. Tako opredeljevanje je dokaj tvegano in tudi nesmiselno. Avtor v monografiji sam navaja podatke, iz katerih lahko zatrdno sklepamo na pesnikovo permanentno nestranskarstvo ali nadstranskarstvo, na to, da je kot umetnik intuitivno spoznal slabosti klerikalizma, ki je bil v Gregorčičevem času tako ozkosrčno konservativen, kakor tudi liberalizma, ki je v zadnji četrtini stoletja že bredel v prazno besedičenje.

Končno je še nekaj, kar spoznavamo iz nabranega materiala o pesniku v *Zbranih spisih* ter v pričujoči knjigi in kar Koblar premalo upošteva v svojih sklepih. To je bil Gregorčičev odnos do vsega okrog njega in ta je bil izrazito čustven, oseben. Tak se nam pesnik kaže tudi kot javni delavec. Značilno je, da se je z liberalizmom zblížal ravno po napadih z duhovniške strani, taisti liberalizem pa je s pozicij duhovništva pozneje napadal (prim. njegovi *Sršeni* v listu Gorica iz leta 1899). To pa ravno takrat, ko je prišel v ostrejšo osebno nasprotje z dr. H. Tumo, enim glavnih predstavnikov liberalizma na Goriškem. V teh dveh primerih ne gre za korenito spremembo političnega prepričanja ali svetovnonazorske orientacije, pač pa je gotovo, da je bil Gregorčičev odnos do strank odvisen od njegovega čustvenega odnosa do ljudi, ki so te stranke predstavljali. Tudi to dokazuje slab pesnikov smisel za politična vprašanja, pravzaprav njegovo apolitično naravo, zakaj bistveno za politika je, da je v sebi enovit in v zunanjih dejanjih premočrten (linijski). Tak pa Gregorčič ni bil, saj tudi Koblar dostikrat s poslušom nakazuje nasprotja v njem.

Prav tako kot vprašanje pesnikove političnosti bi v zvezi s *Poezijami I* kazalo do konca razčistiti delovanje Gregorčičevih kritikov, še posebej Mahničev nastop in vzroke vseh teh napadov. Avtor monografije zadevo obravnava že ob *Poezijah I*, potem v zaključnem poglavju prvega dela, v drugem delu, kjer je govora o pesmih, in še v dodatku z naslovom *Dopolnila in gradivo*, se pravi v tretjem delu. Gotovo je Koblarja odnos Gregorčič-Mahnič posebno pritegnil in se zato vedno znova vrača nanj. Sistematičnosti knjige pa tako vračanje nikakor ni v korist, posebej pa škodi problemu samemu, ki bi bil, obravnavan naenkrat in v celoti, dosti bolj pregleden. Kako temeljito se je Koblar poglobil v Mahničev spor z Gregorčičem, kaže že dejstvo, čeprav je na prvi pogled to paradoks, da se pri zadnjem poglavju prvega dela, to je pri opisovanju pesnikove osebnosti, ni mogel odločiti, kje so pravi vzroki Mahničevega ostrega napada. Najbrž je vzrokov res več, a če stvar pogledamo skozi psihologijo ideološkega usmerjevalca, bo gotovo glavni vzrok v tem, da je Mahniča naravnost razdražilo dejstvo, kako se pesnik, in tudi po kritikovem mnenju nadarjen pesnik, ki je poleg tega še duhovnik, izneverja njegovim estetskim nazorom in uspešno podira stavbo njegove ideologije. Zakaj Mahničovo ideološko-estetsko geslo »resnica, dobrota, lepota«, mišljeno seveda v duhu katoliške resnice, dobrote in lepote, je prav z Gregorčičevimi pesmimi doživljalo polom, ker je bila v njih skrita resnica, dobrota in lepota o človeku kot takem. Mahnič se je tega bolj ali manj zavedal in od tod najbrž taka ostrina, ki se je še sam kritik ni z veseljem spominjal.

Drugi del monografije je posvečen Gregorčičevi pesmi. Avtor smotrno kaže pot pesnikovega razvoja in ugotavlja, da so najlepše pesmi začele nastajati potem, ko je pesnik spoznal, koliko je v njem še osebno čustvenega. To spoznanje je rodilo tudi njegovo erotično izpoved. Pri obravnavanju posameznih pesmi pa se avtor prevečkrat zadovoljuje le z navajanjem motivov, samo v redkih

primerih natančneje analizira pesmi z vidika pesnikovih doživljajskih osnov in njegovega osebnoizpovednega procesa. To pa je storil na široko s pesmijo *Človeka nikar*, kjer se zdi, kot da bi se bil avtor monografije močneje poglobil v pesem zato, ker jo je Mahnič tako dogmatsko tolmačil. Koblar Mahničevi razlagi postavlja nasproti svoje tolmačenje in tako pisanje na tem mestu prihaja v nič drugega kot v polemiko z Gregorčičevim kritikom. Predvsem skuša podreti upravičenost Mahničevih očitkov s trditvijo, da miselnost iz *Človeka nikar* nima nobene zveze s Stritarjevim pesimizmom in da niti Gregorčičeva teza o večnem presnavljanju narave nima nič skupnega s panteizmom, pač pa se ideja pesmi docela sklada z verskimi stališči krščanstva. Taka Koblarjeva apologija pa je na moč problematična in neučinkovita, ker ostaja le v krogu idealistične filozofske spekulacije. Prvič je treba poudariti, da je zveza med Stritarjevim življenjskim nazorom in Gregorčičevo miselnostjo, kakor jo kaže pesem *Človeka nikar*, slejkoprej nesporna, drugič pa je Mahnič kot katoliški ideolog s trdno izdelanim filozofskim sistemom pravzaprav upravičeno ugotovil, da se pesnikovo gledanje na smiselnost ali nesmiselnost človekovega bivanja v osnovi loči ne samo od Mahničeve dogmatike, ampak od katoliške estetike nasploh. S tem seveda nočemo nasilno negirati Gregorčičeve religioznosti, pač pa opozoriti na dejstvo, da je Mahnič v pesmi začutil suverenost umetniške izpovedi, ki je ušla njegovemu miselno-estetskemu sistemu. Vprašanje je celo, koliko Gregorčiču verski motiv ni služil v prvi vrsti kot prisposoba oziroma kot lupina, v katero je položil svojo osebno izpoved. Očividno gre Koblarju pri razmerju Mahnič-Gregorčič samo za dilemo dogmatični mislec — čustveni ustvarjavec, a oba v naročju katolištva, namesto da bi prišel do nasprotja: katoliška dogma — umetnost. Avtorjevo analiziranje in definiranje se tako v tem delu knjige združuje z njegovim osebnim odnosom do Gregorčičevega opusa, kar seveda škodi objektivnosti monografije.

Bolje kot osebnoizpovedna je predstavljena Gregorčičeva rodoljubna lirika. Tu se je treba kar strinjati z definicijo, kot jo najdemo v poglavju *Pesniška osebnost*, po kateri so Gregorčičevim »domoljubnim pesmim dajali posamezni dogodki zunanji povod, oblikovalo pa jih je pesnikovo osebno čustvo in njegov miselni obseg«, ali s formulacijami, kakršne nahajamo v *Zaključkih* drugega dela. V tem poglavju avtor določno pravi, da se pesnik ni ujemal niti s konservativnim katolištvom niti z bistvom slovenskega liberalizma, temveč je bistvo Gregorčiča v tem, »da je čustva in ideje svojega časa, narodne in človečanske vzore sprejel za svoje, jim dal čar lepote in moč naravne prepričljivosti«. Brez dvoma je tako označevanje pesnika in pesmi sodobnejše in bliže resnici kot pa vzporejanje pesnikovega umetniškega hotenja s cilji tedanjih slovenskih političnih strank.

Kakor se Koblar le redko spušča v natančnejšo miselno analizo posameznih Gregorčičevih pesmi, pa dokaj obširno govori o oblikovni plati njegovih verzov ter o raznih spodbudah in pesniških vplivih. Pri tem pa je včasih bolj, drugič spet manj previden. V zvezi z ljubezenskimi pesmimi ugotavlja, da bi bilo nesmiselno poizvedovanje po tem oziroma ugibanje, kateremu dekletu je kaka pesem namenjena, ker je Gregorčičeva ljubezenska izpoved često lahko tudi izraz njegovega splošnega erotičnega razpoloženja. Sicer med naloge literarne zgodovine sodi tudi take vrste raziskovanje, toda avtor se je očitno hotel izogniti zmotam, kot je ta, da je pesem *Nikar, nikar se me ne boj* posvečena Dragojili Milekovi, kar bi bilo od Stříbrnega dalje za vselej veljavno, da ni

Koblar v opombah k *Zbranim spisom* ugotovil drugače; ali takim slabo utemeljenim domnevam, kot jo je tudi Koblar zagrešil v omenjenih opombah, namreč da je ena od zadnjih ljubezenskih pesmi *Kako srčno sva se ljubila* posvečena Justini Štrukljevi.

Kar se tiče pesniških vplivov, pa je Koblarjevo raziskovanje spet razdeljeno na drugi del monografije in na dopolnilno gradivo. Predvsem išče avtor vplive in vzporednosti pri nemški poeziji, zlasti pri Kleistu, Geiblu in Lenauu. Vprašanje pa je, koliko pisec pri iskanju teh vplivov ne sega predaleč, zakaj podobnost motiva ali izraza je lahko namerna, lahko pa tudi čisto slučajna. Res je na primer sorodnost med pesmijo avstrijske pesnice Betty Paoli in pa Gregorčičevo *Človeka nikar taka*, da tu o neki zvezi skoraj ne more biti dvoma, tvegano pa je trditi, da bi na to inkriminirano Gregorčičevo pesem mogla vplivati tudi kitica Geiblove pesmi *An den Genius*, ki se v originalu glasi:

*Dann mag in Erde, Luft und Wellen
Der Staub dem Staube sich gesellen,
Ein Tropfen, der zum Meere kehrt.*

Najbrž bi bil Koblar, če se je že spustil tako daleč, mogel najti podobne zveze s Prešernovimi motivi. (Pesnikov odnos do Prešerna je v monografiji sploh pomanjkljivo prikazan, čeprav se je Gregorčič očitno tu v veliki meri učil.) Omenimo naj samo podobnost med prvima dvema kiticama Prešernovega *Slovesa od mladosti* s 37. pesmijo iz Gregorčičevih *Poezij III*, kjer oba pesnika pojeta o mladostnem razočaranju, govorili bi lahko celo o sorodnosti spoznanja, da sta v kupi človekovega življenja pomešana žalost in veselje, kakor sta ga izrazila Gregorčič v *Kupi življenja* in Njegos na nekem mestu v *Gorskem vencu*. In tako dalje. Sicer tudi Koblar dvomi v trdnost svojih domnev, ko ob podobnosti med verzi v Goethejevem *Faustu* in Gregorčičevo *Mavrico* pripominja, da pri teh dveh pesmih preseneča podobnost med njima, težko pa bi bilo govoriti o neposredni zvezi med njima. Na splošno avtorju težko verjamemo, da gre pri vseh Gregorčičevih pesmih, ki so navedene zlasti v gradivu, za zavestno posnemanje, gotovo pa je, kar trdi tudi pisec, da se je naš pesnik pri teh tujih vzorih močno oplajal.

Monografija o Gregorčiču bi bila nedvomno drugačna, ko bi je avtor ne bil razdelil le na dva dela, pač pa razdrobil na več zaključenih poglavij. Knjiga bi s tem pridobila na sistematičnosti, ne bi se v tem primeru dogajalo, da se določeni problemi izgubljajo in spet pojavljajo v obeh delih in nazadnje še v gradivu, to je v tretjem delu knjige. Kakor so Koblarjeve sodbe dokumentirane, pa zaradi te razbitosti često zbledijo in konci nimajo takega učinka, kot bi ga zaslužili. Tudi bi marsikaj iz gradiva lahko prišlo v prvi ali v drugi del monografije in obratno. Kaže, da je bil Koblar pri nabiranju gradiva že kar preveč tenkovesten; sproti mu je naraščalo, vzporedno s tem pa so se mu sproti utrinjala tudi nova dognanja. Od tod tudi velik obseg knjige. Ne glede na to in tudi ne glede na vse prejšnje pripombe pa je monografija temeljito delo in pomeni bogat prispevek k raziskovanju naše kulturnopolitične preteklosti in k spoznavanju »goriškega slavčka« še posebej.

Jože Šifrer